

БИТИЕТО НА ОБРАЗИТЕ

К. Михайлов. *Български/булгарски образи в рускоезична среда*.
София. „Тангра“ ТанНакРа, 2014, 470 с.

Йосиф Каменов

Образователен център „Студио S“

В своя обемен труд доц. д.ф.н. Калин Михайлов изследва проблем, заобикалян от родната наука – как се пораждат и битуват в рускоезичното съзнание представите за българите в огромен времеви период (от VII до началото на XIX, с препратки и към XX в.). Авторът е издирил и концептуализирал летописна информация, обхващаща почти 14 века. Впечатляваща е научната реконструкция на един огромен по време и сложен по структура руско-византийско-български контекст. Изследвайки неговите исторически, политически, народопсихологически, лингвистични, литературни, изкуствоведски и битностни специфики, К. Михайлов убедително очертава средата, която поражда българските образи в руското (той обосновава и използва термините „руотско“ и „росийско“) етносо самосъзнание. Книгата е доказателство, че пътят към научните истини е постижим само чрез овладяване на основните пластове на хуманитаристиката. В този смисъл трудът е демонстрация на комплексен научен „полифонизъм“ (почти по Бахтин). Върху така изяснената контекстологична база К. Михайлов изследва една достатъчно продуктивна функция на „образологията“ – как историята на идеите се превръща в „история на представите“. Авторът обаче разширява традиционните граници на установените рецептивни парадигми, защото продължава търсенето си в нова посока – как „историята на представите“ се превръща в *история на последствията* от формираните възпри-

ятия на българското в рускоезична среда.

Книгата детайлно изяснява механизмите, чрез които различните типове текстове (научно-исторически, мемоарни, журналистически и др.) моделират в руското съзнание двойствен образ – манипулативен или адекватен – на българската събитийност и на нейните политически и културни творци. Митотворческата технология, утвърдена в руската историко-идеологическа практика, К. Михайлов показва в нейните разнообразни прийоми: представяне на дадено знание като „*окончателна истина*“ за преминали събития; „пренаписване“ на история чрез премълчаване/заличаване на оригиналните свидетелски източници; оценяване на българското посредством неверни факти, заети главно от византийски хроники; мистификационно приспособяване в руска среда на български текстове („присвояване на история“); обезценяване на българския принос чрез порусийчване, славянизирание или балканизирание на културните мисионери; най-сетне как българският, нашата книжнина се възприема като преповторено гръцко познание.

Изследването коментира и ролята на родния политико-културен елит през вековете в доутвърждаване на негативния ни социален образ в чужда среда. Корените на този рефлекс според К. Михайлов са заложили още в напълно унищожения от Борис Покръстител прабългарски гносис. В този акт изследователят вижда първите симптоми на един непреодолям и до днес национален синдром – на лекомисления отказ от равноценността на своето. Авторът констатира, че в рамките на над половин столетие българинът (за разлика от другите си балкански съседи) не успява да докаже на света, че представлява забележителен „*ценностен ресурс*“.

Представяната книга изяснява многостранно факторите, обусловили обрзотворческите механизми за произвеждане на представи за българското. Главна роля при формирането на рецептивния рефлекс на руското етносно самосъзнание се отрежда на имперската доктрина от XIV век „Москва – политико-религиозен център на православието“. Анализирани са убедително идеологическата линия „месианизъм – династизъм – официална книжнина (дело на дворцови летописци) – манипулативни образи на чуждото – пренаписване на историята“. Тази зависимост е осветлена чрез задълбочен коментар на спецификата на руското самосъзнание. Като негова определяща нагласа се сочи приемането и оценяването на света през призмата на държавните идеологеми. Книгата доказва, че официозната монархо-църковна матрица е абсолютно нормативна, защото владее мисленето както на руското простолудие, така и на културния елит. Ето защо руските средновековни летописци стават функция на геополитическите цели на Империята. Приноси в тази изследователска посока са установените различия между българската и руската историчност. Ако в нашите извори, отбелязва авторът, патриотичният образ се гради винаги в съотнасяне между победи и поражения, в руските – само върху успехите и

завоеванията, като се изолират загубите и погромите. Конкретизация на тези психоетносни специфики К. Михайлов илюстрира чрез съпоставката между Ломоносовата и Паисиевата история. Върху това съизмерване той формулира своята теза, че българското национално съзнание се формира чрез *историческото*, а руското – чрез „*преодоляване*“ на историческото (собственото минало е видно безкритично: само като величаво, героично, безгрешно, непознаващо падения; чуждото – като неравностойно и малоценно). Ломоносовият модел на етносна идентификация („романтично-възславящ“) е представен в изследването като всевалиден код за разбиране и на руската образология.

Интересни са и съпоставките между рецепцията на „богомилския образ“ в руското и модернобългарското културно самосъзнание. Посочва се, че руската хуманитарна мисъл възприема българските ереси единствено като заплаха за устоите на единната руска държава и църква. От своя страна, усвояването на еретичната идея в българската литература (Пенчо Славейков, Н. Райнов, Е. Станев, А. Дончев) К. Михайлов приема като проява на специфично национално свободомислие на духа. Тези различия в световъзприемането водят автора до съответен „еретичен“ възглед: активният отказ на руската философска мисъл да усвои развилите се на родна почва реформистки религиозни движения я лишава от възможност „да постигне широта и дълбина на мисленето, простиращо се отвъд бариерата на нормите и правилата“.

Изследването на рецепцията на България в рускоезична среда авторът е базирал върху големи по обем и качество източници от XIV до XIX век, които в преобладаващата си част са въведени за пръв път от него в българската научна практика. Става дума за азбуковниците, за руските исторически календари като информационни носители на национална проблематика, за картините с българска тематика, за географски образи на България; за старообрядчески книги с жития на български светци, открити в руски хранилища, за изследване върху „Българския разпев“ от Е. Булгар и продуктивната му роля в руското църковно богослужение. Известните извори като летописите, хронографите, синописите пък са възстановени за пръв път в своя образобългарски контекст, т.е. изследвани са като етномаркери.

Успоредно с въведените извори К. Михайлов въвежда уверено в медиевистиката поредица от неизследвани проблеми – за новосъздадения книжовен език като „неподозиран“ български образ и за неговите първи текстови носители „Отче наш“, „Псалтир“; за библейските преводи на Кирил и Методий като творчески принос в обогатяването на християнската религиозна мисловност, т.е. за обратното продуктивно въздействие на новия език върху вярата; за идеологическата специфика на борбата между „българската“, „византийската“ и „руската“ партия в руските княжества; за абсолютното непознатите на българския читател войни между руските князе и Волжко-Камска България в хронологичен порядък; за осветляването на истината за българското участие в покръстването

на Киевското княжество; за забравената история на Йоан Щритер, демаскираща неправдоподобните писания за българите и трасираща пътя към обективността. Методологическият подход спрямо разглежданите извори е пределно избистрен – класифицирането на типовите образи се осъществява по линията „документ – коментар – метакоментар“.

Най-значима в обемния труд е изследователската тенденция към превръщане на преосмислените факти и отхвърлените инертни представи в цялостни концепции, реабилитиращи научната истина. В този смисъл впечатлява отказът на изследователя да се съгласи с вкорененото научно табу, че „в историята няма „ако“. Ролята си на демитолог К. Михайлов демонстрира в своя коментар на проблема за вредите от византийската християнизация на България. Дръзко атакувана в книгата е непоклатимата теза, че приемането на християнството е безалтернативен избор за България и единствено продуктивно решение. Делото на Борис Покръстител е оценено с еретичната за научните и общокултурните нагласи характеристика – „катастрофа“, резултат от „фатален избор“. К. Михайлов сочи комплексните последствия от рязката смяна на верския и културния код на българската „първозданна“ цивилизация – „сателитизиране“ на силната и независима държава, регрес в развитието ѝ, сковане на научната и обществената ѝ мисъл в рамките на *низовото християнство*. Авторът отбелязва, че в българското историознание не са разработвани „паралелни варианти на българската история“. С впечатляваща аргументация, почерпана от свидетелства за уникалните стойности на древната ни култура (виж подглавата „Битопознание“), той налага радикалния възглед, че „християнският път на познание е неравностоен на прабългарския“. Така на практика се сочат възможности за друг тип цивилизационно развитие.

Книгата представлява значим глас от един реабилитационен проект, започнат от Паисий, продължен от Вазов, а по-късно и от Ив. Хаджийски, в конструирането на справедлива „оптимистична теория“ за българския народ, която трябва да се дописва и по-нататък.

THE EXISTENCE OF IMAGES

✉ **Mr. Yosif Kamenov**
Educational Center “Studio S”
Sofia, Bulgaria
E-mail: yosif_kamenov@abv.bg